

ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ СПРИЙМАННЯ ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЇ СИТУАЦІЙ

М.В. Сурякова

кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри інженерної педагогіки
Національна металургійна академія України
suryakova_m@mail.ru

Сурякова М.В. Дослідження особливостей сприймання та інтерпретації ситуацій. В статті висвітлено результати пілотажного емпіричного дослідження особливостей сприймання та інтерпретації ситуацій міжособистісної взаємодії. У дослідженні за допомогою проєктивних рисункових методик було встановлено, що сприймання ситуації більшою мірою визначається її об'єктивними характеристиками, ніж суб'єктивними якостями особистості. Виявлена адекватність припущень досліджуваних студентського віку щодо причин виникнення та наслідків ситуації, здатність визначення контексту ситуації. З'ясовано, що особливості визначення афективного змісту ситуації обумовлюється індивідуально-психологічними характеристиками особистості. Встановлено, що здатність диференціювати почуття та думки іншого, а також усвідомлювати смисл ситуації визначається низьким рівнем. Обґрунтування особистістю власної інтерпретації ситуації та думки про неї відрізняється неточністю й довільністю. Виявлено здатність до порівняння та оцінки суджень щодо ситуації, спроможність доповнювати власну думку судженнями інших, відкритість та інтерес до думки іншого.

Ключові слова: інтерпретація, думка, сприймання та інтерпретація ситуацій, усвідомлення, контекст ситуації, інтерпретаційна ситуація.

Сурякова М.В. Исследование особенностей восприятия и интерпретации ситуаций. В статье отражены результаты пилотажного эмпирического исследования особенностей восприятия и интерпретации ситуаций межличностного взаимодействия. В исследовании с помощью проективных рисуночных методик было установлено, что восприятие ситуации в большей степени определяется ее объективными характеристиками, чем субъективными качествами личности. Обнаружена адекватность предположений испытуемых студенческого возраста о причинах возникновения и последствий ситуации, способность определения контекста ситуации. Установлено, что способность дифференцировать чувства и мысли другого, а также осознавать смысл ситуации выражается низким уровнем. Обоснование личностью собственной интерпретации ситуации и мнения о ней отличается неточностью и произвольностью. Обнаружена способность личности к сравнению и оценке суждений относительно ситуации, способность дополнять собственное мнение суждениями других, открытость и интерес к мнению другого.

Ключевые слова: интерпретация, мнение, восприятие и интерпретация ситуаций, осознание, контекст ситуации, интерпретационная ситуация.

Постановка проблеми. У повсякденному житті людина стикається з безліччю різноманітних ситуацій, які потребують певної оцінки, на основі чого вона визначається з власною позицією та думкою. Особистість виступає як суб'єкт особливої інтерпретаційної діяльності, яка виникає в певній інтерпретаційній ситуації. Насамперед це ситуації невизначеності, несподіваної реальності, зустрічі з новим. Детермінантами інтерпретації виступають когнітивні особливості особистості, її смислові утворення, установки, досвід взаємодії з іншими, соціальні уявлення, безпосередня ситуація, загальний контекст тощо, що власно й визначає суб'єктивність інтерпретації. Науковці вважають, що інтерпретація представляє собою поєднання когнітивного й оцінно-смислового процесів, що відбувається під впливом мотивації особистості, її відношень, які склалися раніше у процесі інтерпретування, та визначають систему ставлень зі світом [5, с.63].

Прагнення особистості до визначеності у ситуаціях далеко не завжди забезпечується необхідною і достатньою кількістю інформації, на основі якої можна було б здійснити адекватну інтерпретацію. Тому людина схильна додавати інформацію за власним вибором такою мірою, яка б дозволила усвідомити ситуацію, вписати її у суб'єктивний простір. Дослідники, які розробляють проблеми психології ситуації, зауважують, що ситуація окрім об'єктивних характеристик має в першу чергу суб'єктивний вимір, тобто ситуація – це завжди чиясь ситуація. Ставлення людини до ситуації, характер взаємодії з нею і діяльності в ній розглядаються не як локальний акт поведінки, прояв тимчасових «ситуативних» характеристик, але як відображення стійких суб'єктивних переваг, цінностей, відносно стабільних особистісних якостей [3; 7; 9]. Саме особистість надає певній ситуації власне значення, тим самим визначаючи її суб'єктивний характер. А поведінка, дії, вчинки особистості залежать не стільки від зовнішньої ситуативної дійсності, скільки від її інтерпретації особистістю [1, с.9]. Суб'єктивність сприймання людиною ситуації проявляється й при вирішенні завдання

передбачити поведінку іншого, коли виникає необхідність враховувати його власну інтерпретацію певної ситуації [4].

Серед проблем, що досліджуються в особистісно-ситуаційному підході, особливу увагу привертає особливості сприймання та інтерпретації ситуацій на різних етапах особистісного розвитку людини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У психологічній науці накопичено чимало досліджень, спрямованих на вивчення різних аспектів інтерпретації: як особливу здатність особистості вивчали А.А. Брудний, Л.С. Виготський, В.П. Зинченко, В.В. Знаков, Т.М. Дрідзе, С.Л. Рубінштейн, О.М. Славська; роль інтерпретації у смислотворчій діяльності особистості досліджували С.О. Васильєв, Т.М. Дрідзе, І.О. Зімня, П.Рікер, Н.В. Чепелева, Н.Ф. Шевченко; герменевтичний підхід у дослідженні інтерпретації в застосовано в роботах В.В. Андрієвської, Н.П. Бусигіної, М.С. Гусельцевої, О.В. Зазимко, О.О. Зарецької, З.С. Карпенко, І.В. Кошової, Н.Ф. Литовченко, В.О. Татенко, Т.М. Титаренко, Н.В. Чепелевої, О.М. Шиловської; вивчення соціально-психологічного аспекту інтерпретації здійснювалося в роботах Г.М. Андреевої, О.О. Бодальова, Д. Ваймера, М. Галлікера, Г. Нахарі, Б.Д. Паригіна, Т. Шибутані, ін.

Сучасні психологічні дослідження проблем сприйняття, розуміння та інтерпретації ситуацій здійснюються в руслі особистісно-ситуаційного підходу: окремі аспекти проблеми досліджували М. Аргайл, Л.Ф. Бурлачук, Н.В. Гришина, О.О. Зарецька, Ф. Знанецький, Д. Магнуссон, Н.Б. Михайлова, О.Ю. Коржова, І.В. Кошова, У. Томас, С.В. Ковальов, Н.А. Логінова, Р.Нісбетт, В.В. Нуркова, Л. Росс, А.В. Філіппов, Х. Хекхаузен, М. Шеріф; суб'єктивність як фундаментальну характеристику інтерпретації досліджували Л.Ф. Бурлачук, В.В. Знаков, Н.Б. Михайлова, Т.В. Дуткевич, Е.Уорд; питання сприйняття та інтерпретації ситуацій міжособистісної взаємодії досліджуються в роботах Н.В. Гришиної, М.С. Ширяк.

Мета статті – презентувати результати пілотажного емпіричного дослідження особливостей сприймання та інтерпретації ситуацій міжособистісної взаємодії із застосуванням проєктивних рисункових методик.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих результатів. Виходячи з феноменології явищ, які вивчаються, методологічним підґрунтям ми обрали якісний тип дослідження. В основу емпіричного дослідження було покладено припущення, що за допомогою проєктивних рисункових методик можна виявити особливості сприймання та інтерпретації ситуацій особистістю. Основними завданнями дослідження стали: 1) вивчити особливості сприймання та розуміння міжособистісних ситуацій; 2) дослідити ступінь усвідомленості підстав власного судження щодо ситуації; 3) визначити ступінь розуміння контексту ситуації; 4) визначити ступінь усвідомлення смислу ситуації; 5) вивчити спроможність поєднання різних точок зору щодо оцінки ситуації.

У дослідженні брали участь студенти ВНЗ різних спеціальностей, 48 осіб віком 19-24 років, жінки та чоловіки.

Оскільки психологічні феномени, які є предметом нашого дослідження, мають особистісну, суб'єктивну природу, їх вивчення, з нашої точки зору, найбільш доцільно із застосуванням проєктивних методів. Задля вивчення особливостей сприймання та інтерпретації ситуацій міжособистісної взаємодії ми обрали рисункову методику Л.М. Собчик «Рисунковий аперцептивний тест» (РАТ) та розробили авторський методичний прийом на матеріалі ситуаційних рисунків Х. Бідструпа.

Методика РАТ являє собою контурні сюжетні картинки, на яких схематично зображені людські фігури в ситуації певної взаємодії [6]. У нашому дослідженні застосування тесту РАТ стало можливим завдяки його графічному зображенню людей та ситуації в узагальненому вигляді, що допускає велику кількість інтерпретацій, та водночас містить цілком визначену ситуацію взаємодії. Так, у стимульному матеріалі (вісім рисунків) зображено два або три чоловічки, які представлені гранично умовно: не позначені вік, стать, соціальний статус, вираз обличчя персонажів, відсутній історичний та культурний контекст. Інформаційними маркерами для сприймання виступають лише поза, експресія жестів, особливості розташування фігурок, які залучені до складної міжособистісної ситуації.

У нашому дослідженні на основі тестового матеріалу ми намагалися виявити індивідуальні особливості сприймання, розуміння та інтерпретації студентами наочної ситуації, поданої у рисунках. Досліджувані отримали завдання до кожного рисунка, яке складалося з наступних питань: 1) що відбувається у цей момент? Хто ці люди? (мета: виявити особливості сприймання та розуміння

ситуації); 2) про що вони думають, що відчувають? (мета: виявити спроможність стати на позицію іншого у когнітивному та афективному плані); 3) які ознаки на таке вказують? (мета: дослідити ступінь усвідомлення підстав для власного судження); 4) що привело до цієї ситуації та чим вона закінчиться? (мета: дослідити ступінь розуміння загального контексту ситуації); 5) навіщо люди це роблять? (мета: дослідити спроможність визначати смисли ситуацій).

Досліджувані мали відповісти на всі поставлені запитання послідовно за кожним рисунком у вільній формі викладення. По закінченні власного опису рисунків досліджувані отримали відповіді інших осіб, що брали участь у дослідженні, та ознайомившись з їхньою думкою, мали висловити згоду чи не згоду з нею, а також обґрунтувати її. Останнім завданням дослідження стало питання про доцільність вивчення думки іншого, або достатність формулювання лише власної позиції щодо ситуації.

Авторський методичний прийом на матеріалі ситуаційних рисунків Х. Бідструпа було розроблено з метою вивчення особливостей сприймання та інтерпретації ситуацій. Але на відміну від досить «неконкретного» змісту ситуацій методики РАТ, характери сюжетів на рисунках Х. Бідструпа мають, як правило, чітку визначеність. В дослідницькому плані ми мали порівняти, якою мірою змістовна визначеність ситуації, що спостерігається, впливає на адекватність її сприймання. Тож, у випадку незначної різниці у характеристиках інтерпретації індивідом різних за змістовною визначеністю рисунків ситуацій, вірогідно, має визначатися його індивідуальними особливостями. Значні розбіжності інтерпретацій, навпаки, можуть бути пов'язані з об'єктивними характеристиками матеріалу, який спостерігається.

Рисунки датського художника в якості дослідницького матеріалу було відібрано з урахуванням вікових особливостей досліджуваних, їхніх когнітивних, афективних, мотиваційних, ціннісно-смыслових новоутворень. Досліджуваним було запропоновано три рисунки, відомих за своїми назвами, як «Недоступна», «Коло замкнулося», «Життєвий простір» [10], але рисунки подавалися без назв. Робота досліджуваних з матеріалом для сприйняття та інтерпретації ситуацій спрямовувалася спеціальними завданнями, які вони послідовно мали виконати: 1) скласти невеличке оповідання за рисунком; 2) висловити власне ставлення до ситуації та сформулювати відповідну особистісну думку; 3) обґрунтувати власну думку; 4) зробити припущення: що хотів сказати автор своїм рисунком; 5) дати назву рисунку.

Завдання, пов'язане з оповіданням за рисунком, має відбити загальне розуміння досліджуваним зображеної ситуації, визначити міру адекватності цього розуміння. Висловлювання досліджуваного щодо ставлення до ситуації надає можливість виявити міру усвідомленості та обґрунтованості його думки. Спроможність особистості прийняти авторську позицію, аргументувати власне судження, а також визначити загальний смисл рисунку можна дослідити за допомогою аналізу відповідей на останнє завдання. Відповіді досліджуваних оброблялися за допомогою контент-аналізу та інтерпретативного аналізу [2; 8].

Отримані у дослідженні результати дозволяють визначити наступні особливості сприймання та інтерпретації студентами ситуацій на матеріалі рисункових методик.

Особливості сприймання та розуміння ситуації, що позначена у рисунках методики РАТ, досліджувалося за допомогою питань «що відбувається у цей момент? хто ці люди?». Нагадаємо, що персонажі ситуації зображені в досить умовній манері, але ж в самому загальному її змісті закладені конфліктні відносини або складні міжособистісні стосунки персонажів. Рисунки методики допускають значний спектр індивідуального тлумачення ситуацій, що може бути детерміновано індивідуальними психологічними особливостями досліджуваних. Але сприйняття й розуміння ситуації в цілому спираються на адекватні припущення досліджуваних.

Так, у рисунку, що відбиває проблему влади й приниження, більшість студентів розпізнали «приниження одного іншим», «це жебрак й перехожий», «бійка, це вороги», «щось просить у іншого»; деякі сприйняли в ситуації момент слабкості одного й підтримки іншого; зустрічається тлумачення ситуації людей на підпитку. Рисунки методики, пов'язані з конфліктними ситуаціями, ускладненими стосунками, містять, на відміну від інших, третій персонаж, який явно існує, але ж зображений в ситуації частково. Цікаво, що ситуації на цих рисунках студентами визначаються досить різноманітно, як «двоє танцюють», «вітають один іншого», «невимушений діалог», «радіють перемозі», «розважаються», та всупереч до цього бачення, як «люди готові до бійки», «суперечка, скандал», «конфлікт», тобто цілком протилежного змісту.

Важливо відмітити суттєвий факт: не дивлячись на те, що в рисунках означеного типу присутній третій персонаж, що принципово має змінювати сприймання ситуації як ситуації тільки двох персонажів, визначення ситуації як конфліктної саме з причини наявності защемленого положення третього більшістю студентської вибірки залишилася не поміченою. Лише незначна кількість відповідей свідчить про повноту сприйняття ситуації, з урахуванням позицій всіх персонажів, наприклад, *«двоє танцюють, а третій ревнує»*, *«двоє зустрілися, а третій почуває себе кинутим»*, *«двоє розважаються, а третьому прикро»*, *«третій зайвий»*.

Ймовірно, що виявлений факт свідчить про так би мовити «селекцію» інформації людини у момент сприймання через її об'єктивні характеристики. Тобто, незалежно від індивідуальних особливостей особистості, насамперед приймається до уваги більш виразні, помітні ситуаційні елементи, такі, що мають дієві характеристики. Низькій рівень чутливості особистості до менш виразних елементів ситуації може зовсім викривляти її вже в момент сприйняття, що надалі буде породжувати неадекватність інтерпретування ситуації. Цілком можливо, що виявлена відсутність чутливості до так би мовити «мікроелементів» ситуацій пов'язана з низьким рівнем розвитку спостережливості особистості, якостей мислення, особливостей мотиваційної сфери, професійної спрямованості тощо.

За методикою РАТ деякі рисунки містять наявність конфліктів у сфері особистісних, дружніх чи любовних відносин. Досліджувані виявили сприймання й розуміння ситуації саме в такому ключі: *«дівчина йде від хлопця»*, *«знайомі»*, *«один друг щось розповідає іншому»*, *«образ на товстошкірність іншого»*, *«друзі планують день»*. Рисунок про персонажів, що біжать один за одним, розділив досліджувану вибірку майже навпіл: одні сприймали ситуацію як *«гра, весілля дітей»*, *«кокетство»*, *«догонялки»*; а інші демонстрували прямо протилежне розуміння: *«наси́льство»*, *«страх»*, *«маніяк та жертва»*. Ймовірно, що така різниця у сприйманні ситуації може бути обумовлена схожістю експресії почуттів, але рисунок не дозволяє їх диференціювати. Тому припустимо, що різниця у тлумаченні афективного змісту ситуації обумовлена індивідуально-психологічними особливостями досліджуваних.

Відображення досліджуваними думок та відчуттів персонажів ситуації показало достатньо адекватний рівень їх розуміння, а також досить широкий спектр почуттів, якими оперують студенти: *«боляче та сумно»*, *«рада та горда»*, *«здивування»*, *«недовірливість, злість»*, *«вбитий морально»*, *«закохані»*, *«зрадництво, пустота»*, *«страх, ревнощі»*, *«розчарування»*, *«сором, переляк»*, *«жалість»*, *«веселість»*, *«ейфорія»*, *«гнів»*, *«агресія»*, *«байдужість»*. Очевидно, що стати на позицію іншого у когнітивному та афективному плані є умовою здійснення адекватної інтерпретації поведінки іншого. Але чіткої диференціації досліджуваними думок і почуттів іншого ми не виявили. Студенти продемонстрували приблизність у розумінні специфічного змісту думок й почуттів. Додамо, що у звітах досліджуваних інколи взагалі відбувалася підміна: замість висловлення про думки й почуття іншого йдеться про їх дії, наприклад, *«людина щось розповідає»*, *«вони хочуть побитися»*.

У обґрунтуванні власного тлумачення ситуацій досліджувані також виявили приблизність, фрагментарність, довільність. Ознаки рисунку, які є основою певного судження, були обрані студентами за дуже різними підставами. Частина групи керувалася дуже узагальненими міркуваннями, виходячи з лаконічності зображення експресивної мови персонажів, спираючись виключно на пози, жести, відстань: *«положення людей»*, *«людина, що лежить»*, *«рух руками»*, *«нахилена голова»*, *«стоять навпроти, махають руками»*, *«відстань»*, *«тікає, дожинає»*. Інша частина вибірки обґрунтувала власну думку, застосовуючи довільне добудовування інформації: *«хлопець дуже засмучений сидить, а дівчина горділиво йде від нього»* (попри відсутність будь-якого натяку на стать персонажів); *«на це вказують їхні радісні обличчя»* (взагалі попри відсутність прорисовки обличчя); *«зарозуміла хода говорить про байдужість»* (що може бути й не пов'язано); *«дві людини стоять й радіють»* (вони лише стоять); *«їм доволі весело разом»* (іншими словами – вони веселі, тому що їм весело).

Дослідження уявлень про причини та можливі наслідки ситуацій, що аналізувалися, мало виявити здатність особистості углядіти контекст ситуації, її витoki та майбутній хід. Це передбачає спроможність «добудувати» реальність до ситуації, точніше, вписати ситуацію у більш широку дійсність життя людини, виявити обумовленість теперішньої ситуації минулими подіями, та передбачити через це подальші події. Дослідження виявило доречність, логічність припущень

студентів щодо можливих причин виникнення ситуації та реалістичність вірогідних наслідків. Звернемо увагу, що рисунок методики не містить ніяких підказок або натяків відносно часових подій у зв'язку з актуальною ситуацією. Ймовірно, що здатність особистості сприймати ситуацію у безперервному часовому континуумі, на етапі ранньої дорослості визначає її достовірність, реалістичність, адекватність хоча б тільки у суб'єктивному плані особистості.

Найменш чутливими досліджувані були до запитання відносно загального смислу ситуації. Питання «навіщо люди це роблять?» переважно більшістю студентів сприймалося як питання про причину («тому, що..»), наміри: *«тому, що хочуть..», «намагаються допомогти», «хочуть виразити почуття», «не бажають себе обтяжувати», «тому, що моральні цінності не в моді», «не зважають на почуття інших», «щоб допомогти»*; або як констатація певного факту: *«у них така форма вітання», «випадкова зустріч», «вони подобаються один іншому», «просто суперечка», «це хвороба», «зав'язалася розмова», «непередбачена ситуація», «вираз емоцій»*. Але загальний смисл цієї ситуації для її учасників майже не усвідомлювався: формулювання словосполучення «заради того, щоб», «зادля того, щоб» представлено у досліджуваній групі дуже фрагментарно, наприклад, *«для розширення кола знайомств», «для уникнення самотності»*. Було відзначено характерне для всієї досліджуваної групи уникання більш широкого погляду на ситуацію, визначення її сутності. Тобто рівень усвідомлення студентами смислу ситуації виявився вкрай низьким. Можна припустити, що це пов'язано з віком досліджуваних, які знаходяться на певному етапі особистісного становлення. На наш погляд, виявлена тенденція має бути ретельно досліджена, оскільки саме смислова сфера складає ядро особистості, визначає систему її ставлень зі світом, іншими людьми. Здатність людини до породження та усвідомлення смислів впливає на індивідуальні особливості сприймання та інтерпретацію будь-якого явища, з яким людина зіштовхується. А саме на цій основі особистість й здійснює власний погляд, особисту думку, що надає відчуття впевненості, автономності, незалежності.

У проведеному дослідженні відмінностей у сприйманні та інтерпретації ситуацій за статевою приналежністю досліджуваних виявлено не було.

У відношенні оцінки судження іншої людини досліджувані демонстрували відсутність категоричності своєї позиції, здатність до сприймання іншої думки, доповнення власної. Нагадаємо, що дослідницьке завдання передбачало вивчити здатність оцінити думку іншого та виразити згоду чи не згоду з нею, а також обґрунтувати власну думку. У разі відсутності збігу інтерпретацій студенти доволі ґрунтовно виражали незгоду, як правило, з необхідними аргументами. Цікаво те, що відповідей з категоричною незгодою з думкою іншого було помітно менше, чим таких, в яких виявлялася спроможність доповнити власну думку думкою іншого, можливість її переоцінити, погодитися з більш дотепною версією інтерпретації: *«такий варіант можливий», «і так може бути», «не врахував третю особу», «пропустив деталь», «цікава думка, може бути», «не подумала про це», «цілком можливо», «дійсно, я згодний», «частково погоджуся»*.

Досліджувані виявили гнучкість у сприйманні судження іншого, відкритість до думки іншого, здатність до порівняння та оцінки суджень, спроможність доповнювати власну думку, або навіть змінювати її, якщо думка іншого оцінювалася як вдаліша за свою. Виявлені висловлення щодо доцільності інтересу особистості до думки іншої особистості: *«важливо розширити уявлення про ситуації», «щоб зрозуміти іншого краще», «дізнатися, чи співпадаємо ми з поглядами іншими», «можливість розгледіти іншу сторону ситуації», «розширення власного погляду», «можливість скорегувати власну думку», «зadля попередження конфліктів через різницю думок»*. Очевидно, що досліджуваним характерна відкритість у сприйманні думки іншого, здатність розуміння інтерпретації іншого, а також власної переінтерпретації ситуації під впливом судження іншого, поєднання різних точок зору.

Наступним кроком нашого дослідження стало вивчення особливостей сприймання та інтерпретації студентами ситуацій за методикою рисунків Х. Бідструпа. Досліджувані мали скласти невеличке оповідання за рисунком; висловити власне ставлення до ситуації та сформулювати відповідну особистісну думку; обґрунтувати власну думку; зробити припущення, що хотів сказати автор своїм рисунком; дати назву рисунку. Ситуаційні рисунки були запропоновані послідовно у відповідності з сюжетною складністю: від відносно однозначного до багатозначного сюжету рисунка.

Аналіз відповідей досліджуваних виявив цілком адекватне відображення сюжету рисунків через опис ситуації та її назву: сприйняття ситуації відповідало реальності та вірно інтерпретувалося

досліджуваними. Труднощі виявилися лише у випадку визначення рисунку «Життєвий простір», який за змістом є найбільш багатозначним. Розуміння та інтерпретація цього рисунку викликала у порівнянні з попередніми двома значніше розмаїття інтерпретацій та назви, утруднення щодо його тлумачення взагалі.

У порівнянні з тлумаченням ситуацій за методикою РАТ, які характеризуються значною мірою умовності зображення, що спричиняє широкий спектр тлумачень, ситуаційні рисунки були інтерпретовані досліджуваними досить одноманітно. Ми вважаємо, що більш деталізований, конкретний за змістом матеріал сприяє близькості інтерпретацій різних за індивідуальними характеристиками особистостей. Однак значна міра символічності, узагальнення, опосередкованості рисункового змісту викликає розбіжності у його розумінні й інтерпретації, а також утруднює сприймання.

Дещо складніше досліджуваним було висловити власне ставлення до ситуації та сформулювати відповідну особистісну думку щодо сюжету рисунку. Частіше за все студенти висловлювали згоду з позицією автора рисункової ситуації відносно її змісту, як вони її розуміли. Але у формулюванні ставлення до нього зазнавали труднощів, тим самим виявляючи нездатність зайняти рефлексивну позицію, неспроможність поставити запитання «як я ставлюся до того, що бачу?». Водночас дослідження виявило прагнення студентів будь за що визначити власну думку щодо ситуації. Ймовірно, досліджувані схильні до «стихійного», інтуїтивного, майже безпідставного формулювання думки.

Припущення, що саме хотів сказати автор своїм рисунком, досліджувані мали зробити задля визначення його смислу, як вони його розуміли. Аналіз відповідей довів, що досліджувані здебільше спиралися на визначення причин, чому автор запропонував певний сюжет. Смысл рисунковою ситуації, то, заради чого вона представлена автором, залишився поза аналізом досліджуваних, що співвідноситься з результатами дослідження за методикою РАТ. Зазначимо, що найбільш складним за двома методиками для студентів виявилось завдання визначити смисл ситуацій на рисунках.

Висновки і перспективи подальшого дослідження. Отримані результати дослідження дозволили виявити тенденції сприймання та інтерпретації ситуацій міжособистісної взаємодії, зокрема: сприймання ситуації більшою мірою визначається її об'єктивними характеристиками, ніж суб'єктивними якостями особистості; виявлена адекватність припущень досліджуваних студентського віку щодо причин виникнення та наслідків ситуації, здатність визначення контексту ситуації; особливості визначення афективного змісту ситуації обумовлюється індивідуально-психологічними характеристиками особистості. Здатність диференціювати почуття та думки іншого визначається низьким рівнем; усвідомлення смислу ситуації характеризується низьким рівнем; обґрунтування власної інтерпретації ситуації та думки про неї відрізняється приблизністю й довільністю. Виявлено здатність до порівняння та оцінки суджень щодо ситуації, спроможність доповнювати власну думку судженнями інших, відкритість та інтерес до думки іншого.

Подальші дослідження проблем розуміння та інтерпретації пов'язуємо з вивченням суб'єктивних факторів, які обумовлюють особливості ситуаційної інтерпретації особистості.

Список використаних джерел

1. Бурлачук Л.Ф. Психология жизненных ситуаций / Л.Ф.Бурлачук, Е.Ю.Коржова. - М.: Российское педагогическое агентство, 1998. - 263 с.
2. Бусыгина Н.П. Феноменологический и герменевтический подходы в качественных психологических исследованиях / Н.П. Бусыгина // Культурно-историческая психология. - 2009. - № 1. - С. 57-65.
3. Гришина Н.В. Человек как субъект жизни: ситуационный подход // Субъектный подход в психологии / под ред. А.Л.Журавлева, В.В.Знакова, З.И.Рябикиной, Е.А.Сергиенко. М.: ИП РАН, 2009. - С. 161-172.
4. Росс Л., Ниссбет Р. Принципы ситуационизма и субъективной интерпретации в социальной психологии // Психология социальных ситуаций / Сост. и общая редакция Н.В. Гришиной. - СПб.: Питер, 2001. - С. 91-99.
5. Славская А.Н. Личность как субъект интерпретации / А.Н. Славская. - Дубна: Феникс, 2002. - 240 с.
6. Собчик Л.Н. Введение в психологию индивидуальности / Л.Н. Собчик. - М.: ИПП-ИСП, 2000. - 512 с.
7. Соціально-психологічні чинники розуміння та інтерпретації особистого досвіду / [Н.В. Чепелева (ред.), Т.М. Титаренко, М.Л. Смульсон та ін.]. - К.: Педагогічна думка, 2008. - 256 с.
8. Улановский А.М. Качественные исследования: подходы, стратегии, методы / А.М.Улановский // Психологический журнал. - 2009, №2. - Том 30. - С. 18-28.
9. Хекхаузен Х. Личностные и ситуационные подходы к объяснению поведения // Психология социальных ситуаций / Сост. и общая редакция Н.В. Гришиной. - СПб.: Питер, 2001. - С. 58-90.
10. Das Dicke Bidstrup Buch / Lek. W.Sellhorn. - Berlin: Eulenspiegel Verlag, 1976.

References translated and transliterated

1. Burlachuk L.F. Psihologija zhiznennykh situacij [Psychology of life situations] / L.F. Burlachuk, E.Ju. Korzhova. - M.: Rossijskoe pedagogicheskoe agentstvo, 1998. - 263 s.
2. Busygina N.P. Fenomenologicheskij i germeneticheskij podhody v kachestvennykh psihologicheskikh issledovanijah [Phenomenological and hermeneutical approaches to qualitative psychological research] / N.P. Busygina // Kul'turno-istoricheskaja psihologija. - 2009. - № 1. - S. 57-65.
3. Grishina N.V. Chelovek kak subjekt zhizni: situacionnyj podhod [Human as the subject of life: a situational approach] // Subjektivnyj podhod v psihologii / pod red. A.L.Zhuravleva, V.V.Znakova, Z.I.Rjabikinoj, E.A.Sergienko. M.: IP RAN, 2009. - S. 161-172.
4. Ross L., Nissbet R. Principy situacionizma i subjektivnoj interpretacii v social'noj psihologii [Situationist principles and subjective interpretations of social psychology] // Psihologija social'nykh situacij / Sost. i obshhaja redakcija N.V. Grishinoj. - SPb.: Piter, 2001. - S. 91-99.
5. Slavskaja A.N. Lichnost' kak subjekt interpretacii [Personality as a subject of interpretation] / A.N. Slavskaja. - Dubna: Feniks+, 2002. - 240 s.
6. Sobchik L.N. Vvedenie v psihologiju individual'nosti [Introduction to the psychology of personality] / L.N. Sobchik. - M.: IPP-ISP, 2000. - 512 s.
7. Social'no-psihologichni chinniki rozuminnja ta interpretacii osobistogo dosvidu [Social and psychological factors understanding and interpretation of personal experience] / [N.V. Chepeleva (red.), T.M. Titarenko, M.L. Smul'son ta in.]. - K.: Pedagogichna dumka, 2008. - 256 s.
8. Ulanovskij A.M. Kachestvennye issledovanija: podhody, strategii, metody [Qualitative research: approaches, strategies, methods] / A.M. Ulanovskij // Psihologicheskij zhurnal. - 2009, №2. - Tom 30. - S. 18-28.
9. Hekhauzen H. Lichnostnye i situacionnye podhody k objasneniju povedenija // Psihologija social'nykh situacij [Personal and situational approaches to the explanation of behavior // Psychology of social situations] / Sost. i obshhaja redakcija N.V. Grishinoj. - SPb.: Piter, 2001. - S. 58-90.
10. Das Dicke Bidstrup Buch / Lek. W. Sellhorn. - Berlin: Eulenspiegel Verlag, 1976.

Suryakova M.V Research of the peculiarities of perception and interpretation of situations. *The article reflects the results of the pilot empirical research of the peculiarities of perception and interpretation of interpersonal interaction situations. Using projective drawings techniques, the research showed that the perception of the situation is more determined by its objective characteristics rather than the subjective qualities of the individual. Adequacy of studied college-age testes assumptions about the causes and consequences of the situation, the ability to determine the context of the situation has been found. Low level of the ability to differentiate feelings and thoughts of another person and understand the meaning of a situation has been determined. Meaning drawings situation, for which it is presented by the author left out of the analysis were investigated. Person's justification of own interpretation of the situation and thought about it difference with inaccuracy and arbitrariness. The study revealed the desire to determine own opinion about the situation without sufficient grounds. Person's ability to compare and evaluate judgments depending on the situation, the ability to complete the opinion with the judgments of others, openness and interest in other opinions were defined.*

Keywords: *interpretation, opinion, perception and interpretation of situations, awareness, situation context, interpretative situation.*

УДК159.923.2:316.64:177.5

ФІЛОСОФСЬКО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ЗМІСТ ЕТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Н.Ф. Шевченко

*доктор психологічних наук, професор,
завідувач кафедри педагогіки та психології освітньої діяльності
Запорізький національний університет
shevchenkonf.20@gmail.com*

Шевченко Н.Ф. Філософсько-психологічний зміст етичної свідомості особистості. *В статті представлено теоретичний аналіз проблеми етичної свідомості особистості та сучасний стан її дослідження. Проаналізовано співвідношення понять етики і моралі в контексті дослідження свідомості особистості. Висвітлено філософсько-психологічний зміст етичної свідомості, її становлення в онтогенезі. Проаналізовано психологічні підходи до розуміння структури та функціонування етичної свідомості особистості. Здійснено теоретичний аналіз проблеми змісту етичної свідомості особистості в філософії та психології, який дав можливість встановити відмінності у розумінні суті зазначеного феномена (форма суспільної або індивідуальної свідомості), у предметі наукових досліджень (змістовний або структурний аспекти; роль етичної свідомості в суспільному житті або індивідуальному процесі розвитку) та ролі етичної свідомості у життєдіяльності людини. Показано двоїстий характер етичної свідомості: як відображення суспільного соціально-культурного буття та як суб'єктивний бік моралі.*

Ключові слова: *етика, мораль, етос, етична свідомість особистості, моральна свідомість, суспільна та індивідуальна свідомість, рефлексія.*